

Ali čitatelj ipak ima donekle pravo. Sufiks -ljev upotrebljava se s imenicama na -ov da se izbjegne ponavljanje -ovov (*Jakovljev* mjesto *Jakovov*), ali slično ponavljanje nastaje i kad imenica završava na -av, ako je pridjev u srednjem rodu i u nekim padežima: *Tomislavovo kraljevstvo*, *Tomislavovom vladalačkom naslovu*. Svakako je blagozvučnije: *Tomislavljevo*, *Tomislavljevom*, a kad Tomislavljev već postoji s valjanim razlogom, valja mu dati i prednost.

7. Proglašuje ili proglašava?

Čitatelji veoma često pitaju da li u nekom nesvršenom glagolu treba doći *-ivati* ili *-avati* pa od više takvih pitanja navodimo pitanje P. K.: »Je li točnije reći: proglašuje ili proglašava, izvedruje, izvedrava (izvedriva) itd.«

U ovom su pitanju sadržana zapravo dva: morfološko i tvorbeno.

Na morfološko je pitanje jednostavno odgovoriti: kad *-avati*, onda *-avam*, kad *-ivati*, onda *-ujem*, npr. *odgovarati-odgovaram*, *zavirivati-zavirujem*, pa prema tome proglašati-proglašavam, proglašivati-proglašujem

izvedravati-izvedravam, *izvedrivati-izvedrujem*.

Drugo je pitanje kad treba upotrijebiti *-ivati*, a kada *-avati*. Na njega je teže odgovoriti. Time se pozabavio dr. B. Finka u članku »O tvorbi nesvršenih glagola s umecima -áva- i -iva-«, J, XIV, str. 141.-144. i dao praktično pravilo: Ako osnovni glagol ima kratak naglasak, onda nesvršeni ima *-ávati*, ako ima dug, onda nesvršeni ima *-ivati*, npr. obračunati-obračunávati, odobriti-odobrávati, uroniti-uronjávati; odlučiti-odlučívati, odrúbiti-odrubljívati, ohrábriti-ohrabljívati... To je pravilo veoma jednostavno i vrijedi za veliku većinu glagola (oko 60-70%). Ali za jedan dio ne vrijedi. Čini se da u ostalih utječe pripadnost glagolskoj vrsti, ali se na to pitanje ne može odgovoriti bez posebnih istraživanja. Vjerujemo da će se naći netko tko će to učiniti i tako nam i to pitanje osvijetliti do kraja.

Nadam se da je za ovaj put dovoljno odgovora, a na preostala ćemo pitanja odgovoriti drugom prilikom.

Stjepan Babić

O S V R T I

MOŽE LI SE RIJEČ SAMOPOSLUŽIVAONICA ZAMIJENITI KRAĆOM RIJEČJU?

U članku *Samoposluživaonica* - koji je objavljen u XIX. godištu *Jezika*, na str. 153.-154. - iznio sam da za prodavaonicu ili gostionicu na osnovi samoposluživanja nije dobro upotrebljavati riječi *samoposluživanje*, *samoposluga*, *samousluga* i sl., nego riječ *samoposluživaonica*. U članku *Još o nazivu trgovine gdje se kupac sam služi* - koji je objavljen u XX. godištu *Jezika*, na str. 26.-27. M. Š. pokušao je dokazati da se za isti pojam može upotrebljavati i kraća riječ. Š. je do te riječi došao polazeći od glagola *služiti se*. Od njega je, kako sam kaže, izveo imenice *služnica* i *služionica*, a onda je predložio da se,

umjesto deveterosložne riječi *samoposluživaonica*, »poradi gospodarnosti (ekonomičnosti)« prihvatiti peterosložna riječ *samoslužnica*.

Riječi *samoslužnica* i *samoslužionica* imaju, međutim, ozbiljnih mana.

Razmišljajući o tome da li bi za prodavaonicu ili gostionicu na osnovi samoposluživanja bilo bolje preporučiti složenicu ili просту riječ, Š. kaže: »S općega gledišta složenica ne zaslužuje prednost, ali mi se čini da bi se lakše prihvatila složena riječ, jer je ipak naše i oko i uho naviknuto na dvočlan naziv u tijeku minulih desetak godina.« Ako se Š. samo zbog toga nije usudio preporučiti просту riječ, onda je - predlažući da se,

umjesto riječi *samoposluživaonica*, prihvati riječ *samoslužnica* – bez sumnje zaboravio da je u ovo desetak godina »naše i oko i uho« naviknuto i na glagol *samoposluživati se* (ne na glagol *samoslužiti se*), i na glagolsku imenicu *samoposluživanje* (ne na glagolsku imenicu *samosluženje*), pa i na imenicu *samoposluživač* (ne npr. na imenicu *samoslužitelj*). A kako i ne bi bilo naviknuto kad je elemenat *samo* prije desetak godina s pravom dodan riječima *posluživanje* i *posluživač*, pa, pod utjecajem analogije, i riječi *posluživati se*, a ne riječima *služenje*, *služitelj*, *služiti se*. Budući da prodavači i konobari – baš naši hrvatski – ne služe svoje mušterije, nego ih samo poslužuju (taj zaključak potvrđuje i građa za rječnik Matice hrvatske i Matice srpske), očito je da ni mušterije u samoposluživaonici – dok uzimlju predmet po predmet ili jelo po jelo s namjerom da te predmete ili jela kupe – ne služe sami sebe, nego sami sebe poslužuju. Nije, dakle, dobro govoriti ni pisati – kako to Š. čini već u naslovu svoga članka – da se u prodavaonici ili u gostionici na osnovi samoposluživanja »kupac sam služi«, niti tu prodavaonicu ili gostionicu valja zvati samoslužnicom ili samoslužionicom.

Riječ *samoslužnica* ima u odnosu na riječ *samoslužionica* čak i jednu manu više.

Š. kaže da se njegova imenica *služnica*, od koje je načinio imenicu *samoslužnica*, »u cijelosti slaže« s ovim imenicama: *bolnica*, *brijačnica*, *cvjećarnica*, *govornica*, *kartašnica*, *knjigovežnica*, *kockarnica*, *kovnica*, *krojačnica*, *lugarnica*, *mesnica*, *mjenjačnica*, *mljekarnica*, *papirnica*, *pivnica*, *poslovnica*, *ribarnica*, *riznica*, *slagarnica*, *smočnica*, *voćarnica*, *tamnica*, *tržnica*, *zbornica*, *zvjezdarnica* i dr. Sve su to imenice koje su načinjene od pridjevske ili od imeničke osnove: *bolnica* : *bolan*, *brijačnica* : *brijač*, *cvjećarnica* : *cvjećar* itd. Imenica *služnica* nije, dakle, izvedena, od glagola *služiti se*, kako se je to učinilo Š-u, nego od pridjeva *služan* / *služni* (s pomoću nastavka *-ica*) ili od imenice *sluga* (s pomoću nastavka *-nica*).

Ako se uzme da je imenica *služnica* izvedena od pridjeva *služan* / *služni*, treba reći

da taj pridjev nije uobičajen u hrvatskim narodnim govorima. Nije zabilježen ni kao nautuknica u Akademijinu *Rječniku*. Poznat je samo u pravnoj terminologiji (*služno zemljište*), u kojoj je od njega izvedena i imenica *služnost* (*pravo služnosti*). Na taj pridjev upućuje i imenica *služnik* koja, prema Akademijinu *Rječniku*, označuje čovjeka »koji prigodom poslužuje«. Pridjev *služan* / *služni* i imenice *služnost* i *služnik* doimlju se kao opore i nerazumljive umjetne tvorevine. Razumije se da onda ne bi trebalo preporučivati ni nove riječi izvedene od pridjeva *služan* / *služni*, a pogotovu od pridjeva *samoslužan* / *samoslužni*.

Ako se uzme da je imenica *služnica* izvedena od imenice *sluga*, treba reći da bi ona u tom slučaju označivala prostoriju u kojoj posluju sluge (usp. *brijačnica*, *cvjećarnica* itd.). Ispalo bi da se u samoslužnici ne poslužuju samoposluživači i samoposluživačice, nego samosluže i samoslužkinje.

Imenice *samoslužionica* i *samoslužnica* imale bi jednu manu i onda kad bi svaka za se bila bez ijedne mane. One su, naime, neprikladne jer se ne oslanjaju na riječi koje su već čvrsto ukorijenjene u hrvatskom književnom jeziku (*samoposluživati se*, *samoposluživanje*, *samoposluživač*), pa bi se moralo govoriti i pisati npr. o samoposluživanju u samoslužionicama ili samoslužnicama.

Imenica *samoslužionica* ili *samoslužnica* ne može, dakle, uspješno zamijeniti imenicu *samoposluživaonica*.

Naravno, mora se priznati da je imenica *samoposluživaonica* prilično duga. Treba, međutim, naglasiti da se ona čini i dužom nego što jest sve dok se ne svlada njezin izgovor. Mnogima će ta riječ izgledati duža nego npr. riječi *sedamdesetogodišnjica*, *internacionalizacija*, *najnezainteresiraniji*, iako je po broju slogova jednaka jednoj od tih riječi, a od dviju drugih čak i kraća (za jedan slog). Duga se riječ nakon duge upotrebe prividno skraćuje.

Oni kojima se riječ *samoposluživaonica* svejedno bude činila odviše dugom mogu upotrebljavati riječ *posluživaonica*. Ta je riječ sastavljena od isto onoliko slogova od ko-

liko je slogova sastavljena i riječ *samoposluživanje* koja se danas najčešće upotrebljava u značenju *samoposluživaonica*. Doduše, riječ je *posluživaonica* po svojoj naravi dvoznačna. Može označivati i prostoriju u kojoj kupci ili gosti poslužuju sami sebe, ali i prostoriju u kojoj kupce poslužuju prodavači ili gđste konobari. Ali, i riječ *kupaonica* označuje prostoriju u kojoj netko kupa sam sebe i prostoriju u kojoj netko nekoga kupa. Do nesporazumâ ne bi smjelo dolaziti jer su za prostoriju u kojoj se kupuje ili se gosti na klasičan način, već duboko ukorijenjene riječi *prodavaonica* i *gostionica*.

Danijel Alerić

ZAVRŠNA RIJEČ O SAMOPOSLUŽIVAONICI

Člankom D. Alerića za nas je ova polemika završena jer je očito da nakon plodnih prijedloga dalje raspravljanje ne bi donijelo uspješan završetak. Kako problem jednim dijelom ostaje neriješen, potrebno je da i mi kažemo nekoliko završnih riječi.

Nazivi *samoposluživanje*, *samoposluga* za prodavaonicu na osnovi samoposluživanja zaista nisu najbolje jezično rješenje i zato je korisno što su objavljeni prijedlozi s boljima. Naziv *samoposluživaonica* dobro je tvorbeno rješenje. Samo je prigovor je na mjestu da je taj naziv dug. U jeziku postoji težnja da riječi budu što kraće, to više što se češće upotrebljavaju. Da je naziv za prodavaonice na osnovi samoposluživanja danas veoma čest, o tome nema sumnje. Zato je koristan i prijedlog u kojem se razmatraju i mogućnosti za kraćim nazivom. Više prijedloga omogućuje najbolji izbor. Ni nazivu *samoslužnica* nema tvorbenoga prigovora, a kako je za tri sloga kraći, u očitijoj prednosti. To potvrđuje i traženje prije desetak godina.

Kad su se u nas otvarale prve prodavaonice na osnovi samoposluživanja, nije za njih odmah usvojen naziv samoposluživanje. Bilo je i traženja i kolebanja. Iako ne raspolazemo potpunim podacima, ipak i nekoliko potvrda kazuje da je bilo tako. Osim naziva sa-

moposluživanje i samoposluga upotrijebljen je i naziv *samoposlužavne radnje* (Vjesnik, 1. 1. 61. 7.), *samoposlužne prodavaonice* (Vjesnik, 20. 4. 61. 7.). Prvi naziv nije dobar, drugi jest, ali i on s nedostatkom što je dvočlan. No od njega do naziva *samoposlužnica* bio je potreban samo koračić. Da su ga lingvisti učinili u pravo vrijeme, *samoposlužnica* bi zacijelo bila usvojena bez ikakvih teškoća. Danas je mnogo teže jer se *samoposluživanje* veoma proširilo. No kako se još nije potpuno ustalilo, još se javlja i *samoposluga*, možda nije kasno. Na trgovcima je i publicistima da jedno od boljih rješenja usvoje i prošire. *Samoposlužnica* ima prednost što je kraća, ali dobro će učiniti ako se odluče i za *samoposluživaonicu*, a *samoposluživanje* ostave u njegovu osnovnom značenju za označivanje glagolske radnje.

Pokaže li budućnost da su ovaj put lingvisti zakasnili, mislimo da je ova polemika ipak bila korisna. S nekoliko razloga:

1. Upozorila je i na druge, bolje jezične mogućnosti od samoposluživanja i time proširila jezično znanje i izoštrila jezični osjećaj.

2. Poučila je lingviste da trebaju biti aktualniji. Dobar će prijedlog imati sigurniji uspjeh ako dođe u pravo vrijeme.

3. Potiče nelingviste da se u nedoumicama obrate lingvistima da ih pitanjima potaknu na traženje najboljega rješenja jer lingvisti ne mogu sami na sve misliti, to više što nas ima premalo. A jezična kultura treba da bude briga cijele zajednice. Bez toga je za pravo i nema.

Ur.

PRAVOPISNI PRIRUČNIK SRPSKO- -HRVATSKOG – HRVATSKOSRPSKOG JEZIKA, Sarajevo 1972.

Autori: dr. Sv. Marković, M. Ajanović,
mr. Z. Diklić

SR Bosna i Hercegovina dobila je svoj pravopis. U izdanju izdavačke kuće »Svjetlost« u Sarajevu izišao je u ljeto 1972. godine Pravopisni priručnik srpskohrvatskog-hrvatskosrpskog jezika za potrebe u prvom re-